Cenzura i autocenzura

Učenik:

Mentor:

Kroz čitavu povijest čovječanstva, uvijek je postojala borba između onih trenutno na vlasti, i onih koji to žele biti. Ljudska priroda, koja ima jak poriv da uvijek želi i postiže više, čini ovu borbu beskrajnom. Koliko god situacija loša bila, kad-tad naći će se netko dovoljno hrabar da se suprotstavi. Isto tako, koliko god situacija dobra bila, kad-tad naći će se netko da ju iskoristi. Sve je to samo splet okolnosti i karaktera čovjeka koji se našao na pravome mjestu u pravo vrijeme. Stoga imamo nebrojene primjere iz povijesti, znane i neznane, gdje se vlast pokušava održati na najkreativnije moguće načine i gdje je pojedinci ruše, na opće zaprepaštenje, novim i još kreativnijim načinima. Jedan od njih je cenzura, o kojoj će biti riječ u ovome radu.

Naime, s razvojem čovjeka razvijao se i način međusobne komunikacije, uključujući i razvoj pisma. Možemo sada otići zaviriti u povijesne podatke i čitati o točnom procesu tog razvoja, no istina je da u komunikaciju pismom moramo uračunati i one najmanje poruke između dvije (povijesti neznane) osobe; poruke osmišljene samo za njih same i davno zaboravljene. Razvojem pisma stoga se nećemo baviti, nego ćemo ga propustiti stručnjacima. Mi ćemo ga samo spomenuti jer nam je za temu kojom ćemo se baviti jako bitno samo pismo.

Razlog je razvijanja pisma jednostavno ideja da se znanje prenosi na pouzdaniji način od usmenog. Vremenom pismo poprima vrlo smislene oblike i pravila, razvojem tehnologije prenosi se i u druge oblike prijenosa znanja, uključujući slike, videe i druge popratne oblike samom tekstu. Kao što se iz već napisanog može izvući, ljudska priroda je dakle kreativna. Koristi sve dostupne materijale za prijenos poruka. Te poruke, međutim, nikad nisu, i nikad neće biti, samo obrazovnog karaktera. Osim obrazovnog, umjetničkog i praktičnog karaktera, pojavljuju se jako često i poruke političkih, religijskih i drugih naravi.

I tu nailazimo na problem s početka ove priče; vlast. Kada poruka političke naravi, koja podržava trenutnu vlast i iznosi argumente za njezin opstanak, izađe u javnost, vlast naravno radi na njezinoj dostupnosti i razumijevanju širokim masama. Isto vrijedi i za religijske poruke, jer i sama religija se može nazvati vlašću pod određenim kutom. Ima tu sigurno još mnogo različitih podvrsta vlasti, kojih bismo se sjetili kroz duge razgovore i rasprave. Da skratimo priču, definirat ćemo vlast kao onoga ili ono što upravlja drugima ili drugome. Srž ovoga jest da vlast uvijek, bez iznimke, makar nesvjesno i u malim količinama, podupire sve ono što podupire nju. Drugačije ne bi opstala.

Međutim, često se dogodi, pogotovo s ovako razvijenim pismom i tehnologijom, da u javnost izađu poruke koje vlast ne podržavaju, ili čak govore i pozivaju na njeno rušenje i uspostavljanje nove, bolje. Vlast tada nerijetko poseže za cenzurom.

Cenzura pak obuhvaća cijeli sustav administrativnih mjera poduzetih od strane bilo koje vrste vlasti, u svrhu sprječavanja širenja, posjedovanja i korištenja bilo kakve vrste materijala za koje se smatra da su opasne za vlast ili društvo, tj. opet u pozadini toga vlast. Ti materijali uključuju ne samo pismo i usmene govore, nego i sve vrste kreativnih, rukom ili tehnologijom izrađenih materijala. Postupci se naravno razlikuju od države do države, vremena i samih uvjeta i razvijenosti vlasti. Također, ovise o procjeni vladajućih krugova o tome u kojoj mjeri tiskana ili izgovorena riječ ugrožava interese države i društva.

Cenzuru pak možemo podijeliti na autocenzuru, preventivnu cenzuru i suspenzivnu cenzuru.

Autocenzura je cenzura koju provodi sam autor u strahu od mogućih posljedica nakon slanja svoje poruke u javnost. Tu možemo izdvojiti potpuno izbjegavanje određenih tema za koje se sumnja da neće odgovarati vlasti, ili prilagođavanje poruke da zvuči kao da, barem djelomično, podupire vlast.

Preventivna cenzura gotovo je svuda prisutna, u većoj ili manjoj mjeri. Kao što po samom nazivu možemo iščitati, radi se o preventivnim mjerama koje pokušavaju unaprijed spriječiti nastanak bilo kakve štete, tj. ona obuhvaća niz postupaka kojim pokušava spriječiti, ili barem smanjiti, širenje poruka koje vlasti ne odgovaraju. Tu možemo izdvojiti nadzor rada nakladnika i tiskara, zabranu rada ilegalnim tiskarama, uskraćivanje financijske potpore izdavačima koji vlasti ne odgovaraju, postavljanje podobnih urednika listova i knjiga te obveze autora i izdavača da cenzorskim vlastima predaju rukopise prije njihova slanja u tiskaru.

Suspenzivna cenzura najuobičajeniji je oblik cenzure, a obuhvaća mnogobrojne postupke koji su tijekom povijesti mijenjali oblik i sadržaj, a koji su se često očitovali u gruboj represiji protiv autora, izdavača, čitatelja i svih ostalih sudionika u širenju neodgovarajućih poruka. Crkvene i svjetovne vlasti prisiljavale su autore da sami ispravljaju svoje tiskane knjige i snimljene filmove pod različitim prijetnjama, plijenile su tiskanu građu, uništavale je slanjem u tvornice papira ili javnim spaljivanjima, zabranjivale raspačavanje nepoćudnih tiskovina, sastavljale su popise zabranjenih knjiga koje se nisu smjele držati u javnim i privatnim knjižnicama, zabranjivale su unošenje opasnih knjiga iz inozemstva, izbacivale nepoćudne tiskovine iz javnih knjižnica, osuđivale su njihove autore na zatvor, progonstvo, na odreknuće svojih djela, spaljivale autore zajedno s njihovim knjigama na lomačama...

Jedan od ranijih primjera ovakve cenzure, koji se može navesti, jest spaljivanje knjige u antičkoj Grčkoj. Zabilježen je u 5. st. pr. Kr. u Ateni. Dogodilo se to s knjigom *O bogovima* filozofa Protagore, koji se usudio sumnjati u postojanje bogova, pa je zbog toga prognan iz Atene, a njegova knjiga javno spaljena. Iako dotada veoma cijenjen, Protagora se usudio zapitati nešto što tadašnjem društvu, u suštini vlasti, nije odgovaralo. Ne smije se zaboraviti ni stradavanje znamenite Aleksandrijske knjižnice, koja je do temelja uništena, a čuvala je brojna znanja. Postojanjem same mogućnosti o njezinom narušavanju, vlast pokušava uništiti samu tu ideju kako bi se što drže održala takva kakva jest.

Puno štete nastale suspenzivnom cenzurom odvilo se kako zbog religijskih, tako i zbog političkih razloga. Isprva, dok je kršćanstvo još uvijek bilo progonjena vjera, stradali su mnogi kršćani te njihove knjige i ideje s njima. Kako je kršćanstvo počelo zauzimati svoje široko rasprostranjeno mjesto u religijskim odnosima u svijetu, samim time i političkim, počeli su stradavati heretici i pogani, skupa sa svojim knjigama i idejama.

Crkva s vremenom uvodi i preventivnu cenzuru. U srednjem vijeku uspostavlja potpuni nadzor nad proizvodnjom i raspačavanjem knjiga, ali se prilike počinju mijenjati s jačanjem građanskog sloja u gradovima i s pojavom sveučilišta. Potkraj srednjega vijeka i, posebice, nakon Gutenbergova otkrića tiskarske preše sredinom 15. st., broj „loših“ i „nepoćudnih“ knjiga naglo se povećava, pa Crkva s jedne i svjetovne vlasti s druge strane, poduzimaju sve strože mjere protiv njih i njihovih autora. Na djelu tako imamo sve tri vrste cenzure jer osim ove dvije, aktualna je i autocenzura kod mnogih autora i izdavača koji žive u strahu za sebe i bližnje. 1487. papa Inocent VIII. objelodanjuje bulu pod naslovom *Inter multiplices*, koja nagovješćuje strogo stajalište Crkve prema nekontroliranomu tiskanju knjiga. Papa Aleksandar VI. bulom istoga naslova 1501. ozakonjuje preventivnu cenzuru.

Moramo spomenuti i reformatorski pokret M. Luthera te 1526. kada engleski kralj Henrik VIII. objelodanjuje prvi popis zabranjenih knjiga. Crkva pak 1559. donosi prvi u nizu takvih popisa pod naslovom *Indeks zabranjenih knjiga* (*Index librorum prohibitorum*). Usporedno s njima izlazit će i mnogobrojni popisi svjetovnih vladara. Crkva osniva 1571. posebno tijelo za popunjavanje *Indeksa* – Svetu kongregaciju za Indeks. *Crkveni Indeks* tiskan je u četrdesetak izdanja sve dok nije 1966. donesena odluka da se dalje ne objelodanjuje. Sa slabljenjem političke moći Crkve svjetovni će vladari preuzeti ulogu cenzora.

U Francuskoj borbu protiv cenzure predvode enciklopedisti, a u Engleskoj 1644. glasoviti pjesnik J. Milton upućuje parlamentu otvoreno pismo pod naslovom *Areopagitica*, u kojem dokazuje da su postojeći zakoni o cenzuri suprotni interesima zemlje i protivni zdravu razumu. Njegove ideje zadržale su se do danas.

Totalitarni režimi koristili su cenzuru i druge, puno gore mjere ugnjetavanja naroda u tim mjerama da su ljudi živjeli u konstantnom strahu od same ideje da se suprotstave. U njima je mogao biti uspostavljen potpuni nadzor nad autorima, izdavačima, tiskarima, knjižarskom mrežom i knjižnicama.

Razvoj tehnologije otežava državnim vlastima uspostavu učinkovita nadzora nad proizvodnjom, raspačavanjem i čitanjem nepoćudne pisane i druge građe. Posebno je područje cenzure film. U većini se zemalja cenzura nad filmskim predstavama pojavljuje već potkraj 19. stoljeća. Zaredale su se zabrane pojedinih filmova te uspostava cenzorskih tijela za preventivni nadzor nad prikazivanjem filmova. U mnogim zemljama sami proizvođači filmova uvode preventivnu autocenzuru (npr. *National Board of Censorship* 1909. u SAD-u, *British Board of Film Censors* 1912. u Velikoj Britaniji). Ta su tijela nadzirala proizvodnju filma i davala dopuštenja ili preporuke za prikazivanje. Tijekom I. i II. svjetskog rata donose se posebni zakoni o cenzuri u filmu.

Do danas je tehnologija toliko uznapredovala da postaje jako teško cenzurirati sve poruke koje izlaze u javnost. Zapravo, to je postalo potpuno nemoguće, ali svejedno se neprestano koriste gotovo efikasni načini za cenzuriranje kroz kontroliranje naroda ili kroz odvlačenje pažnje. I to nikako ne mijenja činjenicu da se ne može sve cenzurirati. Zato je vlast osmislila novi način protiv tog problema, a to je širenje lažnih vijesti, ili – bolje rečeno – širenje laži. Danas smo okruženi s tolikom količinom informacija da je uistinu nezamislivo kako uspijemo popratiti i ovo što pratimo. Prave vijesti, lažne vijesti koje širi vlast, lažne vijesti koje šire pojedinci radi zabave, osobnih interesa ili jednostavno zlobe, nepotrebne vijesti i vijesti koje nisu provjerene pristižu do nas svakog trenutka. Cenzura je tako poprimila još sramotniji oblik, čije se posljedice osjećaju, ali nikako ne mogu potpuno prevagnuti nad istinom.

Popis literature:

https://www.enciklopedija.hr/

https://www.tportal.hr/kultura/clanak/autocenzura-je-mnogo-opasnija-od-cenzure-20100302/print

https://proleksis.lzmk.hr/14889/